

FINANSTILSYNET

THE FINANCIAL SUPERVISORY
AUTHORITY OF NORWAY

Styret i Sparebank 1 SMN
Postboks 4796 Torgarden
7467 TRONDHEIM

Vår referanse
23/11327
Deres referanse

13.12.2024

Tilsynsrapport

1 Innledning

Finanstilsynet gjennomførte tilsyn 4.- 5. desember 2023 med SpareBank 1 SMN (heretter omtalt "banken"). Formålet med tilsynet var å belyse og vurdere bankens kredittrisiko med tilhørende styring og kontroll. Det ble rettet særskilt oppmerksomhet mot bankens anvendelse av IFRS 9, herunder tapsmodeller, tapsvurderinger og tapsavsetninger.

Til grunn for tilsynsrapporten ligger Finanstilsynets foreløpige tilsynsrapport datert 7. juni 2024 og styrets kommentarer til denne i brev av 30. august 2024.

2 Finanstilsynets oppsummering

Det er betydelig rom for skjønnsutøvelse i bankens beregning av forventet tap etter IFRS 9, og Finanstilsynet mener at banken løpende bør videreutvikle rammeverket og modeller for beregning av forventet tap. Finanstilsynet forventer at banken styrker opplæring av kunderådgivere, slik at kredittforringede engasjementer identifiseres til rett tid. Banken bør styrke dokumentasjonen i kredittsakene, og det vises særlig til svakheter innenfor en bestemt bransje.

3 Finanstilsynets merknader

3.1 Vurdering kredittrisikonivå på bedriftsmarkedsområdet

Finanstilsynet noterte at utlånsveksten i bedriftsmarkedsporteføljen (BM) over en periode var dominert av eksponeringer med svakere risikoklasser. Banken viste under tilsynet til at nye kunder uten tilstrekkelig regnskapshistorikk normalt får en svak score i risikoklassifiseringen, og at kredittbeslutningene er fattet på et bredere grunnlag. Av styrets tilbakemelding fremgår det at én ny kunde i klasse G, alene utgjør en vesentlig del av netto øking i risikoklassen. Selskapet, som er en fusjon av to tidligere engasjementer, ble scoret som et nyetablert selskap. Dette gav en betydelig svakere risikoklasse enn hvert av selskapene som fusjonerte. Finanstilsynet mener at det kan stilles spørsmål om bankens identifisering av vesentlig økt kredittrisiko gjennom negativ PD-migrering i tilstrekkelig grad hensyntar at PD for nye kunder ofte er høy ved førstegangs innregning, se også kapittel 3.4.1.

Finanstilsynet omtalte i foreløpig tilsynsrapport en nær halvering av avsetningsnivåene på BM-porteføljen i trinn 2 de siste par årene, samt at avsetningsgraden i trinn 3 for PM syntes lav, og ba om styrets kommentarer. Styret redegjør i sitt svar for de reduserte avsetningene på BM som i hovedsak skyldes eksponeringer innen offshore hvor en stor andel av porteføljen var vurdert å ha vesentlig økt kredittrisiko og lå i trinn 2 eller 3. Modellen som ble benyttet til vurdering av avsetningsnivåer på offshore under offshorekrisen ga gjennomgående høye avsetningsnivåer. Bedringen i markedet i 2023 tilsa en mer ordinær nedskrivningsvurdering av disse

engasjementene, noe som bidro til reduksjonen i tapsavsetningsgraden i trinn 2 for BM. Styret kommenterer avsetningsandelen i trinn 3 både for BM og PM og skriver i sitt svar at de vurderer samlet tapsavsetningsnivå for porteføljen som gjennomarbeidet og rimelig.

3.2 Styring og kontroll av kredittvirksomheten

Finanstilsynet viste i foreløpig rapport til at det i bankens protokoller fra kredittutvalg merkes om det forekommer avvik fra kredittstrategi og kredittpolitikk i enkeltsaker. Finanstilsynet reiste spørsmål om det kunne være hensiktsmessig å lage akkumulerte oversikter over avvik slik at utviklingen i avviksaker lettere kan overvåkes. Styret skriver i sitt svar at de tar innspillet til etterretning og vil vurdere å utarbeide bedre akkumulerte oversikter.

Finanstilsynet kommenterte bankens rammer for porteføljekvalitet, og vurderte at en ramme for andel høyrisiko som også inkluderer mislighold kan være hensiktsmessig slik at en negativ migrering fra frisk høyrisiko til mislighold ikke gir inntrykk av en forbedret porteføljekvalitet. Styret skriver at de vil ta innspillet med til vurdering i arbeidet med kredittstrategi for 2025.

3.3 Overvåking av porteføljekvalitet og identifisering av problemengasjement

Finanstilsynet viste til viktigheten av god opplæring av kunderådgivere slik at rutinene for identifisering av engasjementer med vesentlig økt kreditt risiko foretas med presisjon på rett tidspunkt. Finanstilsynet vurderer at det er hensiktsmessig at kunderådgiver er ansvarlig for å *identifisere* engasjementer som skal vurderes for antasert mislighold, men at banken må påse at det er tilstrekkelig uavhengighet i beslutningen om *merkingen* av slike engasjementer. Styret er enig i Finanstilsynets vurdering.

Finanstilsynet gjennomgikk flere kredittsaker under tilsynet. Kunden [REDACTED] var rapportert blant de største engasjementene i trinn 2. Oversendt kredittsak gjaldt årlig fornyelse, kjøp og salg av [REDACTED]. Økte rentekostnader og økte marginer har bidratt til at foretaket har likviditetsproblemer.

Finanstilsynet merket seg at kredittsaken inkluderte et eget vedlegg med vurdering av om det foreligger indikasjon på et finansielt problem. Det var konkludert med at det *er stor sannsynlighet for at kundens inntekter ikke lenger er tilstrekkelig til å betjene gjelden, at det vil oppstå finansielle problemer for kunden dersom ny kreditt ikke innvilges* og at det foreligger gjentatte forbearancetiltak i senere tid. I saken konkluderes det med at engasjementet skal forbearance-merkes, men at de finansielle problemene ikke kvalifiserer for misligholdsmerking (UTP). Dette er begrunnet med at avdragsfrihet for 2. halvår 2023 ga selskapet tid til å foreta operasjonelle grep slik at gjeldsbetjeningsevnen skulle komme på plass for 2024 og utover. Under tidspunktet for tilsynet vurderte Finanstilsynet at denne kunden var i en økonomisk situasjon som burde kvalifisere for misligholdsmerking (UTP).

Banken har vist til at kunden har blitt gjennomgått kvartalsvis og vurdert for misligholdsmerking en rekke ganger etter at utfordringene startet. [REDACTED]

[REDACTED] Finanstilsynet mener at saken kan indikere at banken har høye tersker for å misligholdsmerke større bedriftskunder.

3.4 Forventet tap

Under det stedlige tilsynet ble det rettet særskilt oppmerksomhet mot bankens anvendelse av IFRS 9, herunder tapsmodeller, tapsvurderinger og tapsavsetninger. Det ble brukt mest tid på bankens bedriftsmarkedsporfølje (BM).

Bankens modell for beregninger av forventet kreditttap i trinn 1 og 2 (ECL-modellen) er utviklet av Kompetansesenter for kredittmodeller (KFK) i samarbeid med de øvrige bankene i SpareBank 1-

alliansen. Modellen ble først tatt i bruk i 2016 og har vært gjenstand for løpende videreutvikling. Det er presisert i modelldokumentasjonen at den enkelte bank er ansvarlig for beregningene og rapportering, og må regne med å bruke mye tid på å sette seg inn i regelverket, lage prognoser med modellen og kontrollere hvordan prognosene står i forhold til historiske/faktiske observasjoner og de makroøkonomiske scenarioene.

3.4.1 Modellbegrensninger

PD-modell for identifisering av vesentlig økt kredittrisiko

Banken måler endringer i PD i BM (utenom eiendom) ved hjelp av 12 mnd PD fra IRB-systemet der PD utelukkende estimeres på grunnlag av historisk informasjon på kunde-/kontonivå. Etter Finanstilsynets vurdering må banken da foreta en tilleggsvurdering om makroøkonomiske forhold tilsier at flere utlån har vesentlig økt kredittrisiko. Det vises her også til at IFRS 9 legger til grunn at vurdering om kredittrisikoen har økt vesentlig, bør gjøres på grupper av utlån dersom enkelte faktorer ikke kan identifiseres på enkeltlån, jf. IFRS 9 B5.5.16.

Finanstilsynet registrerte i foreløpig rapport at banken i 2023 valgte å flytte alle kunder i bygg og anlegg til trinn 2 som følge av svært lav aktivitet på nybolig/nybygg og høy inflasjon. Finanstilsynet bemerket at premisene for en slik gruppevurdering, ikke syntes å fremgå av oversendt dokumentasjon av bankens rutiner på tapsområdet. Finanstilsynet noterer at banken nå har oppdatert rutinen.

PD-modell i beregning av forventet tap

Finanstilsynet reiste i foreløpig tilsynsrapport spørsmål om sammenhengen mellom den PD-modell som anvendes i vurdering av om utlån har vesentlig økt kredittrisiko (trinnmigrering) og den PD-modell som anvendes for beregning av forventet tap. PD-modellen for beregning av forventet tap bygger på en forutsetning om at historiske sammenhenger mellom observerte tap og makrofaktorene arbeidsledighetsnivå og rentenivå forklarer fremtidig PD-nivå. PD beregnes på bransjenivå uten hensyn til kunde-/kontospesifikk informasjon identifisert gjennom PD-modellen for trinnmigrering.

Etter Finanstilsynets vurdering bør "vesentlig økt kredittrisiko" reflekteres i den PD som anvendes for beregning av forventet tap på utlån i trinn 2. I og med at PD-modellene er forskjellige (trinnmigrering versus forventet tap) stiller Finanstilsynet spørsmål ved om dette i tilstrekkelig grad hensyntas. Tilsvarende gjelder for lån som har migrert til trinn 2 på bakgrunn av kvalitative kriterier (watchlist mv.).

Det fremgår av bankens svar at kunde-/kontospesifikk PD anvendt til å vurdere trinnmigrering, justeres slik at gjennomsnittlig PD på bransjenivå blir i tråd med makroscenarioet. Banken skriver at dette medfører at PD per bransje blir forventningsrett og konsistent med makroscenarioet og at forskjellene mellom PD for de enkelte kundene innad i bransjen ivaretas.

Finanstilsynet vil påpeke at forventningsrette estimater skal anvendes både ved vurdering av trinnmigrering og ved beregning av forventet tap. Bankens PD-modell for trinnmigrering synes ikke å reflektere endrede makroøkonomiske utsikter (bygger utelukkende på historisk informasjon), mens bankens PD-modell for beregning av forventet tap (PD på bransjenivå), ikke synes å reflektere eventuelle endringer i kunde-/kontospesifikke forhold som ikke var reflektert i historisk sammenheng mellom observerte tall og makrofaktorene. Finanstilsynet mener at banken må være bevisst på modellenes begrensninger og vurdere hvorvidt det er vesentlige forhold som tilsier overstyring av modellberegningene.

PD for nye kunder og kontoer

Det ble opplyst under tilsynet at nye kunder ofte havner i høyere risikoklasser (høy PD), og at de fleste av disse senere migrerer til bedre risikoklasser. Finanstilsynet mener at det kan stilles spørsmål om bankens identifisering av vesentlig økt kredittrisiko gjennom negativ PD-migrering i

tilstrekkelig grad hensyntar at PD for nye kunder ofte er høy ved førstegangs innregning. Finanstilsynet viste til at det er ulike krav til modeller som anvendes for regnskaps- og kapitaldekningsformål, og at gjeldende metode har vesentlige begrensninger med hensyn til identifisering av vesentlig økt kredittrisiko for nye kunder. Banken viser til at margin på byggelån og nedbetalingslån settes initielt, men at engasjementer reprises ved konvertering til langsiktig lån dersom risikoen på kunden er vesentlig endret. Finanstilsynet vurderer at banken bør foreta nærmere vurderinger av vesentlig kredittforverring for kunder med høy inngående PD i modellvedlikehold og -utvikling.

Konvertering av utlån i trinn 2

Finanstilsynet tok i foreløpig tilsynsrapport opp en problemstilling knyttet til hvordan lån som migrerer fra trinn 1 til trinn 2 behandles ved senere konvertering fra kortsiktig til mer langsiktig finansiering. Dersom konverteringen medfører at utlånet betraktes som et nytt utlån og overføres til trinn 1, samtidig som den vesentlig økte kredittrisikoen (som medførte plassering i trinn 2) ikke er hensyntatt i prisingen av utlånet på konverteringstidspunktet, vurderer Finanstilsynet at det er en fare for at tapsrisikoen undervurderes i slike tilfeller. Finanstilsynet noterer at banken foretar en vurdering av hvorvidt marginen er tilstrekkelig på konverteringstidspunktet og reprises dersom risikoen er vesentlig endret.

Internrevisors rolle og behov for uavhengig kontroll

Organisering av arbeidet knyttet til de kvartalsvise tapsberegninger involverer i stor grad bankens kontrollfunksjon i andrelinje. For å sikre tilstrekkelig kontroll av tapsmodellen og lokal implementering av alliansens fellesmodell, forventer Finanstilsynet at banken prioriterer tilstrekkelig uavhengig kontroll av modellavsetningene, for eksempel ved økt bruk av internrevisjonen.

Øvrige forhold

Under tidspunktet for tilsynet benyttet banken lavrisikounntak for identifisering av vesentlig økt kredittrisiko. Dette innebar at kriterium for negativ PD-migrering ikke ble benyttet for kunder med PD under 0,6 prosent. Finanstilsynet har notert at omfanget av kunder som er omfattet av lavrisikounntaket er begrenset. Finanstilsynet forventer at banken løpende overvåker omfanget av engasjementer som er omfattet av lavrisikounntaket.

3.4.2 Usikkerhet i estimater og bruk av overstyringer

Sammenhengene mellom PD, LGD og EAD og den makroøkonomiske utviklingen er sentrale i alliansens tapsmodell. Perioden tilgjengelig for modellering har vært preget av gode tider som gir liten variasjon i data og det er krevende med bruk av statistiske metoder. Finanstilsynet har samtidig merket seg at KFK har nedjustert misligholdsraten i det statistiske grunnlaget som følge av antatt kvalitetsforbedring i bankene. Finanstilsynet viser til at det skal utvises forsiktighet ved å utøve denne type skjønn.

Finanstilsynet viser til at det er betydelig rom for skjønnsutøvelse i bankens beregning av forventet tap. Det er etter Finanstilsynets forståelse utstrakt skjønnsutøvelse i utarbeidelse av IFRS-modellen samtidig som utviklingen av makrosenarioer og scenarivekting er basert på skjønn, og Finanstilsynet vurderer at dette er en risiko for at fremtidig tap feilvurderes dersom vurderingene ikke er tilstrekkelig fremadskuende. Finanstilsynet har samtidig merket seg at banken har en portefølje-/bransjemessig tilnærming til overstyringer av tapsmodellen. Finanstilsynet merket seg at engasjementer i bygg- og anleggssektoren i sin helhet ble flyttet til trinn 2 i 2023 i lys av bankens vurdering av risikobildet. Tilsvarende porteføljusteringer ble benyttet for andre bransjer under koronapandemien. Finanstilsynet vurderer at en slik porteføljetilnærming kan være hensiktsmessig i periode med stor usikkerhet knyttet til enkeltbransjer. Finanstilsynet viste under tilsynet til at delsegmenter innenfor næringseiendom kunne være aktuelle for overføring til trinn 2 basert på utsiktene. Banken informerte om at den har foretatt slike vurderinger, men at det ikke ble foretatt gruppevis justeringer for næringseiendom. Det ble informert om at banken anser at kvartalsgjennomgangene dekker dette behovet, og engasjement i trinn 1 som vurderes å ha fått

vesentlig økt kredittrisiko, flyttes til trinn 2 gjennom merking på «watchlist høy risiko». Finanstilsynet forventer at bankene videreutvikler og evaluerer bruken av gruppevis overstyringer.

I dokumentasjon for tapsmodellen er det presisert at makroøkonomiske faktorer er viktigste årsak til endringer i mislighold. For å unngå for høy kompleksitet er imidlertid modellen begrenset til å bruke kun to makroøkonomiske forklaringsvariabler; arbeidsledighet og rente. Det er vist til at det var positiv samvariasjon mellom arbeidsledighet og rente før inflasjonsmålet ble introdusert i pengepolitikken i Norge i 2001, men at denne sammenhengen ble brutt etter innføringen av inflasjonsmålet. På den bakgrunn ga en standard regresjonsmodell estimat på sammenhengen mellom rente og mislighold som var slik at høyere rente førte til lavere mislighold. Det ble derfor besluttet at det måtte etableres en annen tilnærming. Det ble besluttet å etablere en effektmatrise med ulike PD-nivåer for ulike nivåer på arbeidsledighet og rente. Datagrunnlaget for å estimere effektmatrisene er først og fremst observert mislighold i alliansen fra og med 2007, men det er ifølge dokumentasjonen skjønn involvert da hjørneverdiene i effektmatrisen ikke er observert. Banken gjennomfører sensitivetsberegninger for effekten av endrede scenariovekter på tapsestimatene. Finanstilsynet mener imidlertid at det er grunnlag for å stille spørsmål ved om banken i tilstrekkelig grad har vurdert tapsestimatenes sensitivitet overfor endringer i makroforutsetningene. Finanstilsynet vurderer at modellavsetningene er sensitive for "worst case"/hjørneverdiene i effektmatrisene. Banken har argumentert for at effektmatrisen en begrenset mengde skjønn, der skjønnet som er utøvd er nødvendig for å kompensere for manglende datagrunnlag. Banken har samtidig informert om at hjørneverdiene vil undersøkes nærmere i forbindelse med neste validering.

Finanstilsynet noterte fra tilsynet at banken ønsker å redusere frihetsgradene i tapsestimeringene ved å holde scenariovektingen relativt stabile over tid. Finanstilsynet vurderer at banken må sikre at scenariovektingen representerer en reell sannsynlighetsvurdering av at de ulike scenarioene inntreffer. Banken er enig i Finanstilsynets vurderinger, og viser til at den har god erfaring med å begrense frihetsgradene i forutsetningene i den grad at en fokuserer på å definere scenarioer som i størst mulig grad tilfredsstillende en gitt sannsynlighetsfordeling.

I 2. kvartal 2023 ble det gjort individuelle overstyringer i tapsberegningen for et volum tilsvarende [redacted] milliarder kroner (EAD). Det ble i forbindelse med tilsynet vist til at to engasjementer ([redacted] [redacted]) var flyttet fra trinn 2 til trinn 1 som følge av misvisende utvikling i PD. Banken har understreket overfor Finanstilsynet at overstyringene som gjøres gjelder både opp- og nedjustering av risikonivå som det framgår av bankens tapsdokumentasjon. Finanstilsynet legger til grunn at banken utviser forsiktighet med å overstyre engasjementer fra trinn 2 til trinn 1.

I et møte i bankens valideringskomité i 2023 er det vist til at innledende testing av den oppdaterte IFRS 9-modellen har vist at prognosen for misligholdsrate avviker til dels mye fra PD-nivået i porteføljene for flere av segmentene innenfor bedriftsmarkedet. Det fremkommer at det på dette tidspunktet ble arbeidet med å kalibrere modellen i større grad til SMNs porteføljeegenskaper. Banken har begrunnet modellens egnethet for SMNs portefølje overfor Finanstilsynet. Finanstilsynet forventer at banken løpende vurderer behovet for institusjonsspesifikke tilpasninger, og validerer modellen årlig.

3.5 Engasjementsoppfølging

Finanstilsynet mener at flere av de gjennomgåtte saksnotatene ikke inneholdt begrunnelse for valg av "low case" i kredittvurderingen. Finanstilsynet vurderer at valg av forutsetninger for "low case" tydelig bør vurderes og begrunnes i saksnotatet. Finanstilsynet noterte under tilsynet at banken vurderte å erstatte "low case" i saksnotatene med en sensitivetsberegning. Dersom banken ønsker å benytte en sensitivetsberegning, bør det eksempelvis kommenteres i saknotatet hvordan banken vurderer bufferen i selskapets kontantstrøm og sannsynligheten for at det ikke vil være tilfredsstillende gjeldsbetjeningsevne. Styret skriver i sitt svar at banken vil gjennomføre sensitivetsanalyser i kredittsaker hvor nullpunkt skal testes både for generell markedsrisiko og for selskapsspesifikk risiko.

Finanstilsynet gjennomgikk et lite utvalg kredittsaker innenfor landbruk og mener at kredittsakene har ujevn kvalitet. Finanstilsynet ba i foreløpig rapport om styrets kommentarer til hva som er gjennomført for å bedre kvaliteten i saksnotatene, herunder om det er utarbeidet en saksmal/beskrivelse for hva som skal inkluderes i en kredittsak, og hvilke kontroller av saksnotatene som gjennomføres. Styret redegjorde i sitt svar for tiltak som er gjennomført, herunder en oppdatert rutine som blant annet beskriver hvilke kriterier som gjelder for saker hvor bransjeansvarlig skal konsulteres. Banken tar også stikkprøvekontroller månedlig, og kvalitetsbrudd rapporteres til rådgiver med kopi til bransjeansvarlig.

Finanstilsynet kommenterte i foreløpig tilsynsrapport bankens vurdering av landbruksporteføljens andel av totale utslipp og reiste spørsmål om hvordan bankens vurdering av ESG-risiko for landbruksporteføljen generelt, samt bankens ambisjon om å redusere utslippene, reflekteres i behandlingen av enkeltsaker. Styret kommenterer i sitt svar sine vurderinger og ambisjoner knyttet til utslippsreduksjon for landbruk. Banken er i gang med å oppdatere overgangsplan for landbruket. Det fremgår videre at banken gir støtte til næringen i både forskning og tiltak for utslippsreduksjon og banken tilbyr grønne lån for omstillingstiltak.

3.6 Bærekraft- og klimarisiko

I foreløpige tilsynsrapport ble det kommentert at det til tross for bankens etablerte rutiner og detaljerte aktiviteter innen bærekraft, var vanskelig å få et overordnet bilde av bankens langsiktige bærekraftsmål og plan for å realisere disse. Av styrets svar fremgår det at banken i løpet av høsten 2024 vil arbeide med overgangsplaner per bransje, og det vil bli utarbeidet en helhetlig transisjonsplan. Konsernets transisjonsplan vil være en leveranse i arbeidet med tilpasning til CSRD, og har som mål å sikre et overordnet bilde av langsiktige bærekraftsmål og tilhørende planer. Finanstilsynet tar styrets svar til orientering.

Vi ber banken sende kopi av dette brevet til valgt revisor og internrevisor.

For Finanstilsynet

Linda Støle Hårstad
seksjonsleder

Einar Thorsrud Lømo
tilsynsrådgiver

Dokumentet er godkjent elektronisk.